

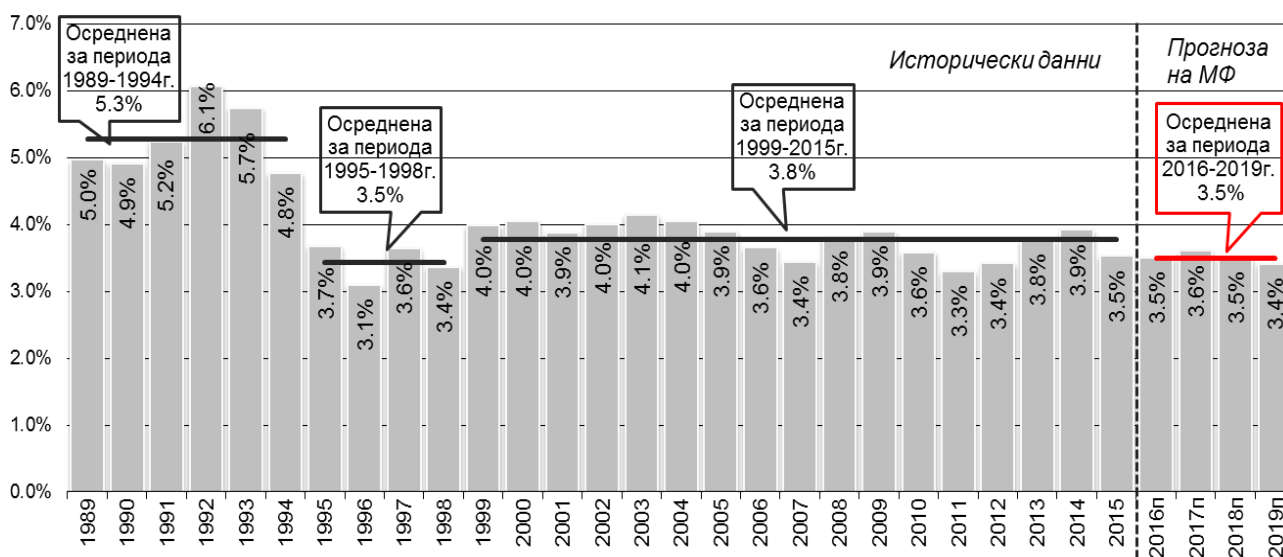
Днес нуждите от инвестиции в образование са по-големи от всякога

Автор: Кристофор Павлов, Главен икономист на УниКредит Булбанк¹

(Втора част)

Невинаги българското образование е било недофинансирано, поне не в степента, наблюдавана след кризата от 1996/97 г. В началото на прехода в годините между 1989 и 1994 г. средствата, отделяни от бюджета за образование, достигат най-високите си стойности от средно 5.3% от БВП годишно (Виж Графика 4). Край на този период слага кризата от 1996/97 г., когато България губи в значителна степен независимостта си при правенето на фискална политика. През следващите близо десет години всички социални системи, финансирани от бюджета, са поставени в режим на строги икономии, за да може българските публични финанси да се фокусират върху изплащането на държавния дълг, който е достигал 97% от БВП през 1998 г. Този тежък за историята на българските публични финанси период приключва около края на 2005 г., когато в резултат на политиката на строги икономии държавният дълг е редуциран до 27% от БВП. С това се

Графика 4: България: Разходи на публичния сектор за образование, в % от БВП

Източник: НСИ, МФ, УниКредит Булбанк

Забележка: Данните за размера на разходите на публичния сектор за образование са с източник: 1989 г. – Министерство на Финансите – рубрика Данни по консолидираната фискална програма (GFSM 86), Архив 2002 г. - <http://www.minfin.bg/bg/statistics/15#2002> (последно този линк е активиран на 14 ноември 2016 г.); периода 1990-1997 г. - НСИ – Статистически Годишник за съответната година; периода 1998-2015 г. – Министерство на Финансите – рубрика Данни по консолидираната фискална програма - Разходи по функции за периода 1998-2015 г. - <http://www.minfin.bg/bg/statistics/13> (последно този линк е активиран на 14 ноември 2016 г.). Данните за БВП са с източник НСИ - за периода 1989-1999 г. Статистически Годишник за съответната година, данните след 2000 г. Информационна Система ИНФОСТАТ.

¹ Съдържанието на този материал не отразява задължително официалната позиция на УниКредит Булбанк. Отговорността за информацията и изразените мнения е единствено на автора.

създава качествено нова ситуация, която открива редица нови възможности.

Вместо да използват тази новопоявила се възможност не само за намаляване на данъците, но и за известно увеличаване на някои важни инвестиции, като тези в инфраструктура и образование, тогавашните правителства избират по-лесното и свързано с по-големи незабавни политически дивиденди решение – да използват оздравяването на публичните финанси, постигнато с тежки лишения от цялото българско общество през предишното десетилетие, изцяло за намаляване на данъците. Това решение е свързано с добре познати ползи. Но то има и тъмна страна, защото с него България пропуска възможността да сложи край на периода на недофинансиране на образованието и да се доближи до нивата на средствата, инвестирани в тази ключова за икономическото развитие сфера, до тези на водещите развиващи се икономики.

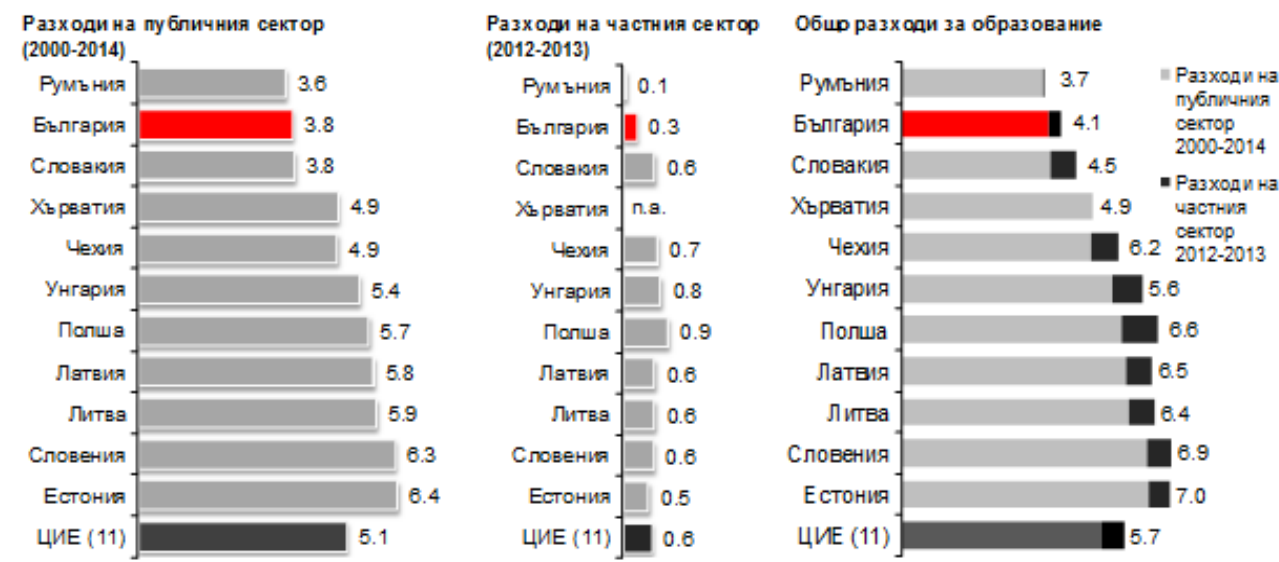
Така, независимо за кого гласуваха българите в периода след 2005 г., получаваха една и съща късогледа политика на недофинансиране на сектор „Образование“. Опитите за реформи, доколкото бяха правени такива, често обслужваха цели, различни от тези на самия образователен сектор. Поне до скоро, те пропускаха да поставят във фокуса на реформата интересите на ученика, а немалка част от учителското съсловие беше настроено враждебно, защото в условията на недофинансиране, то не виждаше как ще спечели от промяната. На хартия образователната реформа беше важна, но за архитектите на стопанската политика запазването на финансовата подкрепа от бюджета на подтиснатите нива, достигнати след кризата от 1997 г., беше по-важно. Редките призови за увеличаване на бюджетната подкрепа за образованието бяха отхвърляни с аргумента, че няма смисъл да се изсипват пари в nereформирани сектори или, ако използваме един от предпочитаните евфемизми на поддръжниците на политиката на икономии „Няма смисъл да се изливат пари в каца без дъно“. Повечето икономисти продължаваха да настояват, че България се нуждае от инвестиции, но само, ако те са дело на частния сектор, при това за предпочитане идващи от чужбина.

Но по причини, на които тук няма да се спирам, **образованието е област, която се финансира изключително от публичния сектор, докато участието на частния сектор (извън сектора на домакинствата, разбира се) исторически остава скромно.** Така например, данните на Евростат сочат, че инвестициите на частния сектор (без тези на домакинствата) са едва около 0.5% от БВП за повечето страни от Европа, като за България за годините, за които са налични данни, са средно 0.3% от БВП (виж Графика

5). Тоест, ако публичният сектор не инвестира достатъчно в образование, ще има по-малко инвестиции в човешки капитал в икономиката като цяло.

Ако се окаже, че другите страни са инвестирали повече от нас в образование за достатъчно дълъг период от време, това ще има последици за качеството на работната сила и в крайна сметка за ролята, която страната ни има в международното разделение на труда. Например, понеже няма достатъчно квалифициран персонал, България ще произвежда предимно кабели, седалки и други сравнително трудоемки и ниско-технологични компоненти за автомобилната индустрия, страни като Полша, Унгария и Словакия ще сглобява автомобили, а Германия ще се фокусира върху маркетинга и дизайна на новите модели, като ще притежава и водещите търговски марки. При тази специализация в международното разделение на труда не трябва да се изненадваме, че като покупателна сила заплатите в автомобилната индустрия в България са от порядъка на половината от тези в Полша, Унгария и Словакия и вероятно около една пета от тези в Германия.

Графика 5: Разходи за образование на публичния и частния сектор в страните от ЦИЕ (11), в % от БВП

Източник: Евростат, УниКредит Булбанк

Днес нуждите от инвестиции в сектор образование са по-големи от всякога. Без увеличаването им отключването на пълния потенциал за развитие на страната ще бъде невъзможна за постигане задача, най-малкото затова защото в глобалната икономика има само два начина за подобряване на конкурентоспособността на работната сила: или трябва да се намалят заплатите, и по този начин разходите за труд, или да се

инвестира повече в хората, позволявайки им да придобият уменията и знанията, които могат да ги направят по-ефективни и по-производителни на международния пазар на труда.

Наред с инициативите, за които вече има подкрепа и осигурено финансиране в бюджета и ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“, България се нуждае и от допълнителни мерки за ограничаване на детската бедност. Децата, изложени на риск от бедност и социално изключване, са 25.4% или 306 хиляди, като най-уязвими остават тези от ромски произход. При това, степента на изоставане на ромската етническа група в тази тъжна статистика е шокираща. Нито една потребност от всичките тринадесет показателя² за оценка на наличието на материални лишения не може да бъде осигурена за 2.4% от децата от българската етническа група, за 5.4% от турския етнос и за 30.9% от ромската група.

Това сочи, че **е нужно по-сериозно внимание и едновременно с това и повече ресурси за финансирането на висококачествените програми за предучилищна подготовка, които в редица други страни се оказаха много успешни.** Множество изследвания показват по недвусмислен начин, че програмите, фокусирани върху здравето и обучението в ранна детска възраст, са сред най-важните за успеха на човешкото развитие и са сред най-ефективните що се отнася до приноса им за увеличаване на производителността.

Детската бедност има доказано негативни последици, които продължават през целия живот, но добре обмислени и разчетени стъпки от страна на публичния сектор може да увеличат значително вероятността тези деца да се измъкнат от капана на бедността. Такива програми трябва да се разглеждат като дългосрочни инвестиции от най-висок приоритет на важност за бюджета. Множество изследвания, както и емпиричния опит на немалко страни демонстрират по убедителен начин, че инвестициите в такива програми увеличават шансовете на подрастващите за успех в живота и са на практика сред най-ефективно изразходваните средства на данъкоплатците.

² Съгласно методологията на НСИ, използвана в изследването „Статистика на доходите и условията на живот“, под дефиницията деца с материални лишения следва да се разбира деца лишени от поне един от следните 13 показателя: 1) Подходящо място за учене или писане на домашни; 2) Купуването на нови дрехи за децата; 3) Участие в училищни екскурзии, дейности и тържества, за които се плаща; 4) Почивка извън дома поне една седмица в годината (вкл. празници със семейството, гостуване при роднини, приятели, организирана почивка от училището и т.н.); 5) Книги, които са подходящи за възрастта на децата (без учебници и учебни помагала); 6) Пресни плодове и зеленчуци веднъж дневно; 7) Едно хранене включващо месо, пиле или риба поне веднъж дневно; 8) Купуването на два чифта обувки по размер в зависимост от сезона и/или за всички сезони; 9) Екипировка за игри навън (колело, ролери, кънки и др.); 10) Игри на закрито (образователни игри за деца); 11) Редовни занимания с плуване, свирене на музикален инструмент, участие в младежки организации и др.; 12) Чествания на специални случаи (рождени и именни дни и др.); 13) Канене на приятели за да си играят и похапнат от време на време.

Нужни са и допълнителни мерки в помощ на изоставащите ученици, а не система, която ще осигурява по-малко финансиране за училищата, където образователните постижения на децата са по-ниски. Тези ученици се нуждаят от допълнителни грижи и внимание, в това число и от допълнителни преподаватели и педагогически персонал, за да се преодолее изоставането им, а не да бъдат наказвани, като се предоставя по-ниско финансиране за училищата, които посещават.

Досега в първата част на тази публикация фокусът беше върху последиците от недофинансирането на българското образование за човешкия капитал и качеството на работната сила и как те влияят на позиционирането на България в международното разделение на труда. Втората част се занимаваше с това как България пропусна да сложи край на политиката на недофинансиране на сектор образование, когато това стана възможно в средата на първото десетилетие на XXI век и защо нуждите от повече инвестиции в образование днес са по-големи от всякога. Но целите на този материал не се ограничават до това да изброява грешки от миналото и да анализира последиците от тях. По-скоро той има за цел да изпрати послание, че е възможна промяна. Как може да изглежда тази промяна, ще може да прочете в третата и последна част на тази публикация.

ДИСКЛЕЙМЪР

Настоящият документ е изготвен на базата на обществено достъпна информация от източници, които се считат за надеждни, но за пълнотата или точността на тази информация не носим отговорност. Всички оценки и мнения, включени в този документ представляват независима преценка на екип "Икономически проучвания" към момента на неговото публикуване. Ние си запазваме правото да променим изразеното в документа мнение по всяко време, без предварително уведомление, както и да не актуализираме тази информация или да я оттеглим, без предварително уведомление.

Този документ е изготвен само с информационна цел, не е предназначен и (i) не съставлява, както и не е част от предложение или покана за продажба, отправяне на предложение за закупуване или записване на финансови инструменти (ii) не представлява съвет за отправяне на предложение за закупуване или записване на финансови инструменти, или какъвто и да е съвет за вземане на инвестиционно решение. (iii) за реклама. Инвестиционните възможности, дискутирани в този доклад могат да се окажат неподходящи за някои инвеститори в зависимост от техните специфични инвестиционни цели и времеви хоризонт или в контекста на тяхното цялостно финансово състояние. Дискутираните инвестиции могат да се колебаят в цената или стойността. Инвеститорите могат да получат по – малко отколкото са инвестирали. Промените в обменните курсове могат да окажат неблагоприятен ефект върху стойността на инвестициите. Освен това, минало изпълнение не е непременно показател за бъдещи резултати. В частност, рисковете, свързани с инвестиции във финансови инструменти в процес на обсъждане, не са обяснени в тяхната цялост.

Съдържащата се в този документ информация се отнася за момента, към който е предоставена, и не може да замести получаването на индивидуален инвестиционен съвет. Инвеститорите трябва да вземат свое собствено решение относно това дали инвестициите, които се реферират в документа са подходящи, с оглед на съответните рискове, своята инвестиционна стратегия и своя правен, данъчен и финансов статус.

Тъй като настоящия документ не представлява пряка или косвена инвестиционна препоръка или инвестиционен съвет, нито целия документ, нито част от него може да се счита за основа или мотив или обосновка за сключване на договор или поемане на какъвто и да е ангажимент. Инвеститорите се призовават да се свържат със своя банков инвестиционен консултант за индивидуални обяснения и съвет.

УниКредит Булбанк и/или неговите директори, мениджъри и служители не носят каквато и да е отговорност към получателите на този документ и/или към трети лица за каквито и да е загуби, произхождащи от ползването на настоящия документ или неговото съдържание.

Този документ не е предназначен за конкретни частни инвеститори, и информацията, съдържаща се в него, не може да бъде разкривана, разпространявана, възпроизвеждана или публикувана по каквато и да е причина без предварителното съгласие на УниКредит Булбанк.